KINGA SROKA ▶▶

Uniwersytet Wrocławski

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2761-0047>**Nowy porządek świata rosyjskiego po 1917**

[recenzja książki *Rok 1917 w Rosji. Carat – rewolucja – nowa rzeczywistość*]

New Order of Russian's World after 1917

[recenzja książki *Rok 1917 w Rosji. Carat – rewolucja – nowa rzeczywistość*]

Новый порядок русского мира после 1917 года

[рецензия книги *Rok 1917 w Rosji. Carat – rewolucja – nowa rzeczywistość*]

Rosja po 1917 roku długo dostosowywała spójną politykę historyczną do zaszłości dziejów. Nie sposób uznać, że dwie rewolucje przeszły w kraju bez większego echa, o czym świadczą liczne publikacje w tej materii, a także coraz to nowsze pozycje książkowe, biografie osób z tamtych lat, a także kolejne opracowania historyczne. Recenzowana książka *Rok 1917 w Rosji. Carat – rewolucja – nowa rzeczywistość* ukazuje zarys problemu oraz studium w czterech obszarach: historia, prawo, kultura oraz idee.

Pierwsza część zawiera zbiór wspomnień, a także oryginalnych zapisków postaci historycznych z 1917 roku, m.in. Marii Fiodorowny, Mieczysława Jałowickiego czy Nikołaja Kariejewa. Rozdział ten dotyczy także tematyki historiografii rewolucji lutowej czy analizy propagandy bolszewickiej. Druga

część skoncentrowana jest wokół zagadnień prawnych, takich jak: komunizm a prawo, sądownictwo, krytyczna analiza doktryny bolszewickiej według Lwa Szestwowa. Rozdział poświęcony kulturze dotyka zagadnień kulturowych, w tym komunizmu w ujęciu teatralnym i artystycznym, czy myśli rewolucyjnej Sorokina. Ostatni rozdział koncentruje się na ideach filozofii i polityki, zawiera przemyślenia i analizy dotyczące kontekstu rewolucji, pojęciu rewizjonizmu, partii politycznych Rosji w 1917 roku czy opisu pojmowania polityki wobec Azji Centralnej.

Polityka historyczna przyjęta po wydarzeniach 1917 roku w znacznej mierze koncentrowała się na definicjach ideologii komunistycznej oraz wiodących hasłach nurtu bolszewizmu. W książce nie zabrakło obszernego omówienia wspomnianych koncepcji, które odwoływały się do haseł pokoju, chleba i samostanowienia narodu. Warto zaznaczyć, że hasła te przyświecały także innym rewolucjom, które zapisały się na kartach historii, jak rewolucja francuska w 1789 roku. Szeroko omówiona doktryna komunizmu została osadzona w czasie powstawania podwalin pod nowoczesne struktury Federacji Rosyjskiej.

Niewątpliwie ciekawym wprowadzeniem jest ukazanie perspektywy cesarzowej Marii Fiodorownej, dzięki zachowanym w dobrym stanie zapiskom z jej pamiętnika z 1917 roku. Pochodziła z ówczesnych ziem niemieckich, zatem niezwykle interesującym punktem widzenia jest zestawienie jej spostrzeżeń z zachowanymi wspomnieniami rosyjskich generałów czy historyków tamtego okresu. Rzuca to także nowe światło na później ukazywane tematy, takie jak moment przejmowania przez bolszewików władzy czy powody osłabiania struktur monarchistycznego Cesarstwa.

Na uwagę zasługuje także wątek Kościoła prawosławnego czy organizacji polonijnych powstałych po 1917 roku, którym to poświęcone zostały dwa teksty dotyczące historii. Istotnym do zrozumienia tematu zdaje się być tekst Joanny Pater, która obszernie rozprawia o propagandzie rewolucji bolszewickiej w latach 1917–1924 jako formy utrwalenia władzy bolszewików. Aby lepiej zrozumieć położenie Rosji w tym okresie, warto mieć na uwadze fakt przeniesienia stolicy w XVIII wieku do Petersburga, celem podkreślenia nowego rozdziału w historii, wolnego od dotychczasowych dogmatów czy wierzeń. Szerzej recenzuję wyszczególnione rozdziały w dalszej części.

Historia

Część historyczna dotycząca rewolucji bolszewickiej pozwala czytelnikowi poukładać fakty historyczne zarówno z punktu widzenia uczestników zdarzeń, późniejszych obserwatorów, czy formułowania fundamentów propagandy bolszewickiej. To właśnie ten zbiorczy opis rewolucji nakreśla główny cel, jaki przyświecał rewolucjonistom (chleba i pokoju), ale także ukazuje degrengoladę systemu carskiego społeczeństwa i słabości monarchii, nieświadomej zachodzących w społeczeństwie przemian. Faktem jest, że propaganda rosyjska w tamtym czasie stanowiła nieocenione źródło wiedzy współczesnych nam badaczy o sztuce wywierania wpływu na masy. Bo właśnie masowość – zdaniem autorów – odegrała kluczowe znaczenie i pozwoliła w tak naturalny sposób wszcząć bunt w społeczeństwie, którego podstawę stanowiło chłopstwo. Wybuch rewolucji był pierwotnie aktem patriotyzmu, wyzwolenia i poczucia wolności, jakże złudnym z perspektywy późniejszych wydarzeń. Opisywane wydarzenia ukazują słabe strony każdego wyjścia z tej sytuacji – carat nie był w stanie zapanować nad niepokojami społecznymi, bolszewicy nie mieli wystarczającej władzy, aby samodzielnie sprawować władzę, zatem zdecydowali się na wywołanie buntu i niezadowolenia wśród ludzi.

Bardzo dosadnie przedstawione zostały struktury formułowania nowych władarzy kraju, gdzie na najwyższych stanowiskach znajdowali się zbrodniarze poprzedniego systemu, którzy czuli się dotknięci niesprawiedliwością systemu monarchistycznego. Na szczególną uwagę zasługuje rozdział dotyczący propagandy bolszewickiej, który ujawnia mechanizmy powstawania jedynego słusznego punktu widzenia. Z początkowo słusznym pobudek, jakimi było prawo do wolności i nowego ustroju, a także obalenia caratu (z pewnością mniej słuszne), żądania te przemieniły się w walkę o władzę i zbudowania swojej wizji społeczeństwa opartego na równości i prawie. Aby jednak zrealizować ten cel, wielu bolszewików wcielało się do fabryk i miejsc pracy zwykłych obywateli, aby utwierdzać ich w przekonaniu o potrzebie zmiany, a także wpływać na ich zmianę postrzegania świata. Z pewnością szereg czynników oddolnych zdecydował o coraz większym poparciu działań bolszewików i pogodzenia się z faktem zakończenia wielowiekowej tradycji potęgi rosyjskiego caratu.

Prawo

Aspekt prawny okresu rewolucji bolszewickiej jest z dzisiejszego punktu widzenia okresem chaosu i anarchii, a także respektowania prawa niezgodnego z podstawowymi prawami człowieka i normami ówczesnej Europy. Na uwagę zasługuje zestawienie komunizmu z aktami prawnymi, na bazie których doktryna ta uważana była za prawomocną. Nie brakuje odwołań do dokumentów źródłowych, które bolszewicy sami uznawali za swoje fundamentalne podstawy. Jak autorzy zgodnie uznają, prawo służyło określonej klasie społecznej do realizacji swoich celów, było niezgodne z pierwotnymi założeniami rewolucji opartej o wolność, równość i swobodę. Warto zagłębić się nad obszernie analizowanym tzw. *lex Kirov*. Prawo to było zwieńczeniem okrutnych metod walki z kontrrewolucją i wpisywało się w założenia Stalina o zaostrzaniu walki klas i postępów w budowie społeczeństwa socjalistycznego. Jak to bywa z systemami totalitarnymi, rewolucja pożarła i tym razem własne dzieci. System ten doprowadził do walki o najwyższe stanowiska w państwie, co powodowało natężoną nieufność członków partii względem siebie, imperialistyczne agentury, a także chęć dostania się do danych organów, aby unieszkodliwić je od środka. Czarę goryczy przełało zapewne zabójstwo Siergieja Kirowa, po którym to Stalin zaostrzył procedury bezpieczeństwa i działania безпеiki. Podpisano dekret dotyczący terroryzmu w państwie, który miał rozwiązywać problemy z zakresu prawa karnego w przyspieszonym tempie, bez możliwości obrony czy nawet bez dokładnego zidentyfikowania sprawców domniemanych przestępstw. Uchwalenie owego prawa przyczyniło się do pojmowania do aresztu każdego potencjalnie podejrzanego obywatela oraz brutalnego egzekwowania wyroków i kary śmierci bez uzasadnionych podstaw.

Kultura

Część poświęcona kulturze inspirowanej czasami rewolucji bolszewickiej odkrywa różne oblicza sztuki, takie jak ekspresyjne przedstawienia teatralne, karykatury społeczne i polityczne czy literaturę. Szczególnie interesującą perspektywą jawi się porównanie rysowników politycznych w Polsce oraz Rosji i ich podejścia do spraw społecznych. Zaskakującym jest zarazem fakt,

że wschodnie imperium doczekało się satyr z okresów porewolucyjnych, jednak do dziś nie są znane wszystkie nazwiska twórców, którzy wolą pozostać niezauważeni. Nie zmienia to jednak faktu, że gatunek ten nacechowany jest ironią, pastiszem i ukazaniem rzeczywistości oraz postrzegania świata w krzywym zwierciadle. Łatwy przekaz i prosty odbiór sprawiają, że rysunki polityczne satyryków mogą trafiać do mas. Celem takiej formy jest oswojenie społeczeństwa z danym zagadnieniem historycznym czy politycznym w sposób przystępny i przejrzysty w odbiorze. Jest to także forma ekspresji takich wydarzeń, jak protesty, fałszerstwa wyborów, niesprawiedliwe decyzje czy niewłaściwie prowadzona polityka wewnętrzna czy zagraniczna. Każdy ze wspomnianych gatunków artystycznej ekspresji ma na celu propagować wiedzę i przybliżać konkretny temat współczesnemu odbiorcy.

Filozofia

Kontekst filozoficzny okresu rewolucji lutowej jest ostatnim blokiem zamykającym holistyczne ujęcie zagadnienia w tej materii. Jak podkreślają autorzy, wojna i rewolucja jawią się jako dwie odsłony apokalipsy historii. Przytaczane zostały myśli filozoficzne znanych myślicieli, takich jak Bierdiajew, którzy w emocjonalny sposób nakreślają mechanizmy budujące filozofię komunistyczną. Zgodnie z myślą wspomnianego uczonego, rewolucja była następstwem wszystkich nieszczęść, jakie dotknęły kraj w tamtym wieku, takich jak wojny, głód, ubóstwo czy strajki robotników. Następstwem tego był rozkład moralny społeczeństwa i całkowity zanik moralności społecznej czy poczucia odpowiedzialności za zbiorowość. Całkowicie upadły ideały czasów przedrewolucyjnych odwołujących się do równości i poszanowania jednostki. Filozof podkreśla także, że komunizmu nie dało się powstrzymać, gdyż lud nie był gotowy na przyjęcie w pełni doktryny komunizmu bazującej na inteligentnej warstwie społeczeństwa rozumiejącej idee równości i pracy ramię w ramię w imię jedności. Owe przemiany społeczne na kartach historii zapisały się jako filozofia kryzysu cywilizacji i końca epoki. Jak później słusznie zauważono, jest to koniec epoki monarchistycznej i dotychczas znanych struktur społeczeństwa.

Na szczególną uwagę zasługuje dyskusja nad semantyką pojęcia „wielka rewolucja rosyjska”. Podobnie jak w przypadku nazw innych znaczących

wydarzeń i ta nazwa przywodzi na myśl walki w imię godności, chwały swojego kraju, ale także lepszego życia, większych swobód czy poszanowania podstawowych praw. Niemniej jednak wielka dyskusja dotycząca tego pojęcia dotyczy samej semantyki słowa „Rosjan” i „Ruskich”. W zależności od zastosowania, pierwsze pojęcie charakteryzuje naród w sensie politycznym, drugie z kolei oznacza naród w sensie etnicznym.

Biorąc pod uwagę całą tematykę poruszaną w recenzowanej książce, czytelnik zapoznawany jest z obszerną analizą socjologiczną, politologiczną i historyczną dotyczącą rewolucji bolszewickiej. Nie zabrakło materiałów źródłowych, które ukazują złożoność tamtych czasów, a także wątków filozoficznych, tłumaczących psychologiczne aspekty doktryny komunizmu. Szerokie spektrum tematów, które rozprawiają o tym zawiłym temacie pokazuje, że historia Rosji w XX wieku ma swoje korzenie mocno ugruntowane w wydarzeniach z 1917 roku i jego konsekwencjach dla społeczeństwa. Pozycja książkowa godna uwagi dla wszystkich miłośników holistycznej analizy zaszłości historycznych i echa tych wydarzeń po dziś dzień.

MGR KINGA SROKA

Wydział Nauk Społecznych
Uniwersytet Wrocławski
ul. Koszarowa 3, 51-149 Wrocław
kinga.olga.sroka@gmail.com

Bibliografia

Garczyk, B., Repczyński P.P. (red.). (2019). *Rok 1917 w Rosji. Carat – rewolucja – nowa rzeczywistość. Szkice i studia*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.